

МОДЕЛЬ ЛЮДИНИ-ЕКОНОМІЧНОЇ: ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ

Однією з основних гіпотез економічної теорії є саме припущення про існування «homo economicus» – «людини економічної», – поведження якої управляється егоїстичними устремліннями (self-interest) і яка при цьому здатна приймати раціональні рішення. Іншими словами, це уявлення про людину як про раціонально мислячого суб'єкта, що будує свої плани і діє, виходячи із принципу одержання максимальної вигоди.

У ході дослідження встановлено, що економічна наука тривалий час спиралася на концепцію «економічної людини», що еволюціонувала відповідно до змін ринкового господарства. Її формування почалося в працях представників класичної школи, одержало гідний розвиток у марксистському, маржиналістському, кейнсіанському та інституціональному напрямках економічної теорії і триває дотепер. Першим, хто дав визначення цьому поняттю і застосував його у своїх творах був Адам Сміт («Багатство народів»). Русійними силами економічного розвитку вчений вважав економічну свободу та конкуренцію господарюючих суб'єктів, гармонізацію їх інтересів на основі пріоритетного розвитку особистого інтересу, механізму ринкової саморегуляції та невтручання держави в економічне життя.

Концепція «економічної людини» – це пояснення поведінки особи, яка керується у своїй діяльності особистими економічними інтересами і потребами. А. Сміт виходив із того, що поведінкою людей керує егоїзм та турбота про власну вигоду, «природне прагнення» до поліпшення свого становища. Особистий інтерес є головним мотивом, який спонукає людей до співробітництва [1, с. 3].

Учений аналізував суспільство як сукупність егоїстів, зосереджених на нагромадженні багатства. Зазначу, що існування егоїстичних інтересів визнавали ще англійські філософи XVII ст., які трактували їх як руйнівну силу, закликаючи до державного авторитаризму. Саме вони проголосили людський егоїзм природним фактором суспільного поступу. У зв'язку з цим А. Сміт робив особливий наголос на значенні особистого інтересу як могутнього стимулу прогресивного розвитку людського суспільства.

Таким чином, в основі аналітичної моделі «економічної людини», запровадженої А. Смітом, лежить припущення, що індивід як суб'єкт економічних відносин є: незалежним, здатним приймати самостійні рішення; егоїстичним, таким, що прагне максимізувати власну вигоду; раціональним, здатним порівнювати вигоди і витрати та оцінювати наслідки своїх дій; поінформованим про свої потреби та можливості їх задоволення. Отже, вже на цій стадії ми бачимо, що реалізація раціональної економічної поведінки безпосередньо пов'язана з певним рівнем поінформованості, в тому числі й за рахунок освіти.

Сутність людини економічної також передбачає з'ясування її основних суперечливих економічних сторін. Найглибшою сутністю людини економічної є суперечливе поєднання колективної та індивідуальної власності, в якому індивідуальна власність відповідає її природним властивостям, відображає людську природу взагалі, розкриває належність людини до продуктивних сил і є основою економічної незалежності, особи індивіда [3, с. 54].

Також природу людини слід розглядати як сукупність її потреб, інтересів і захоплень. Через задоволення потреб індивід відтворює себе як біологічну істоту і як сукупність суспільних відносин, визначальними серед яких є економічні потреби. Найважливіші риси людини-працівника за умов сучасного етапу науково-технічного розвитку – розвиток її творчих здібностей, професійних властивостей і навичок. Вони – основний елемент національного багатства країни, найголовніше джерело національного доходу. Найважливішою умовою формування людини-працівника такого типу є формування рис людини-власника [4, с. 76].

Кожна з цих рис може виявлятися конкретніше, зокрема, участь працівників в управлінні власністю. Виокремлення в людині економічній людини-працівника і людини-власника, органічно пов'язаних з її біологічною і соціальною сторонами, має не лише теоретичне і методологічне, а й практичне значення. Так, людина-власник уособлює не лише одну окрему сторону відносин економічної власності, а й її зв'язок з продуктивними силами, з людиною як частиною природи [5, с. 4]. З часу розгортання науково-технічного розвитку, «людина економічна» у розвинених країнах світу дедалі більше набуває ознак людини соціальної.

Інтелектуалізація все глибше змінює характер праці, підвищуючи питому вагу розумової праці, збільшуючи елементи творчості, все більше перетворюють працю із необхідності у життєву потребу. Це створює нову ситуацію, коли поряд з продуктивними якостями все ширше проявляються інтелектуальні, соціальні і духовні риси людини. За цих умов характеристика людини такими поняттями як фактор виробництва, робоча сила тощо, є неповною, обмеженою [6, с. 34].

У загальному вигляді модель економічної людини зобов'язана утримувати три групи факторів, що становлять: цілі людини, засоби для їх досягнення й інформацію про процеси, через які засоби прямують до досягнення цілей. У сучасній економічній моделі людина економічна розглядається як сукупність економічних потреб, цілей індивіда. Структуру таких потреб, інтересів і цілей людини необхідно розглядати відповідно до структури суспільного способу виробництва. Його основними підсистемами є продуктивні сили, техніко-економічні відносини, виробничі відносини (або економічна власність) та господарський механізм. З точки зору принципу суперечності економічна сутність людини

розкривається у суперечливій єдності людини, працівника, як основного елемента системи продуктивних сил та суб'єкта економічних відносин (у т.ч. техніко-економічних та виробничих) [8, с. 113]. У контексті відносин привласнення «людина економічна» є діалектичною єдністю колективної та індивідуальної власності. У цій єдності індивідуальна власність відповідає природним властивостям людини, відображає природу взагалі, розкриває приналежність до продуктивних сил і служить основою економічної незалежності, свободи індивіда. Колективна власність у такій суперечності відображає соціальну якість економічної суті людини, розкриває її належність до виробничих відносин, її особливість, яка розглядається з точки зору базисних відносин суспільства. Якщо розглядати сутність «людини економічної» як сукупність її потреб, інтересів і захоплень, то потреби відображають цю суть лише у потенції, як внутрішній мотив, що спонукає людину до діяльності.

Сформульована вище модель економічної людини склалася в ході більш ніж двовікової еволюції економічної науки. За цей час деякі ознаки економічної людини, що раніше вважалися основними, відпали як необов'язкові. До цих ознак належать неодмінний егоїзм, повнота інформації, миттєва реакція.

Людина економічна – сукупність економічних потреб, інтересів, цілей індивіда, органічне поєднання в ньому рис працівника і власника. Структуру таких потреб слід розглядати відповідно до структури суспільного способу виробництва [9, с. 136]. Тому економічна сутність людини розкривається в суперечливій єдності людини-працівника як основного елемента системи продуктивних сил і людини-власника як суб'єкта економічних відносин, передусім відносин економічної власності.

Подальші дослідження у даному напрямку дозволять систематизувати положення та відмінності між «людиною економічною», «людиною творчою» та іншими моделями економічної поведінки. Доволі перспективним є дослідження концепції людського потенціалу, яке в сучасних умовах може бути збагачене багатьма новітніми підходами.

Список використаної літератури:

1. Столяров А. М. Становление концепции экономического человека: от классици до неоклассики [Текст] / А. М. Столяров // Проблемы современной экономики. – 2008. – №2(26). – С. 3-5
2. Гриценко А. А. Економічна теорія: предмет, логіка і структура [Текст] / А. А. Гриценко // Проблеми викладання економічної теорії: Матеріали Всеукраїнської науково-методичної конференції (Київ, 26-27 квітня 1999р.). – К.: КНЕУ, 1999. – С.13-21
3. Орехов А. Методы экономических исследований: учеб. пос. [Текст] / А. Орехов. – М.: ИНФРА-М, 2009. – 392с.
4. Милль, Дж. С. Основы политической экономии: [пер. с англ.] [Текст] / Дж. С. Милль. – М.: Прогресс, 1980. – Т. 1. – С. 76–78.
5. Лутохина Е. Модель человека в новой экономике [Текст] / Е. Лутохина // Белорусский журнал международного права и международных отношений. – 2004. – № 2. – С. 3–7.

6. Яковенко Р. В. Актуальність дослідження людського потенціалу [Текст] / Роман Яковенко // *MaterialyVMiedzynarodowejkonferencji [„Kluczoweaspektynaukowejdzialalnosci – 2010”]*. (Перемішль, Польща, 7-15 січня 2010 р.). – *Przemysl: Nauka i stadia*, 2010. – Vol. 9: *Ekonomicznepauki*. – С. 33–34.
7. Маршалл А. Основы экономической науки [Текст] / Альфред Маршалл; [предисл. Дж. М. Кейнс; пер. с англ. В. И. Бомкина, В. Т. Рысина, Р. И. Столтера]. – М. : Эксмо, 2007. – 832 с. – (Антология экономической мысли).
8. История экономических учений: учеб. пос. [Текст] / [В. Автономов, О. Ананьин, Н. Макашева]. – М. : ИНФРА-М, 2001. – 784 с.
9. Яковенко Р. В. «Людина економічна» та її еволюція / Р. В. Яковенко, Т. В. Бобочка, М. Д. Линченко // *Наук. праці Кіровоградського нац. техн. ун-ту : Економічні науки*. – Кіровоград: КНТУ. – 2015. – Вип. 27. – С. 129–137.
10. Гончарук Т. В., Шумка М. Л. Громадянське суспільство в Україні: проблеми становлення та потенціал / Т. В. Гончарук, М. Л. Шумка // *Матеріали міжнародних філософсько-економічних читань*. – Львів, 2011. – С. 215-222.
11. Шумка М. Л. Феномен сучасного підприємця / Михайлина Леонівна Шумка // *Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. Щорічник*. – Тернопіль: Збруч, 2002. – С. 51-57.
12. Шумка М. Л., Гурик М. І. Взаємозв'язок етики і політики в інтенціях Ярослава Стецька / М. Л. Шумка, М. І. Гурик // *Грані. Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах*. Вип. 4(84). – Дніпропетровськ, 2012. – С. 48-51.